

Eesti regionaaltasandi arengu analüüsi kokkuvõte

Regionaalse valitsemise mudelite kujundamise ettepanekud

Uuringu eesmärk oli analüüsida regionaalse valitsemise alternatiive ja selle tulemuste alusel esitada konkreetsed ettepanekud regionaalseks valitsemiseks.

Analüüs koosnes järgmistest tegevustest:

- määratleti Eesti regionaaltasandi olukord ning selle käigus kirjeldati maakondlikke ja regionaalseid arendusorganisatsioone, neile antud ülesandeid ning nende kasutatavaid ressursse;
 - analüüsiti akadeemilist kirjandust regionaalse valitsemise kohta ja teiste riikide regionaalse juhtimise kogemusi;
 - kujundati regionaalse valitsemise korralduse sisukomponendid ja kirjeldati nende alternatiive;
 - teostati regionaalse juhtimismudeli komponentide alternatiivsete lahenduste teostatavuse ja mõjude eksperthindamine;
 - sõnastati poliitikaettepanekud regionaalse valitsemise korraldamiseks Eestis.
- maandada sotsiaalseid ja poliitilisi pingeid ning julgeolekuriske, mis on tingitud arengutaseme erinevustest, ning suurendada sotsiaalset sidusust;
 - sisuliselt kaasata eri huvipooli (kohalikud omavalitsused, ettevõtjad, kodanikuühendused) ning luua dialoogi kohaliku ja keskvalitsuse poliitika kujundamiseks ning elluviimiseks;
 - kujundada paindlikku regionaalarengu seiresüsteemi ja vajaduse korral saavutada operatiivne reageerimine.

Regionaalse valitsemisena käsitletakse juhtimistasandit, mis paikneb kesk- ja kohaliku tasandi vahel. Regionaalne valitsemine ei välista juhtimistasandi riiklikku ega omavalitsuslikku olemust ning seda eelistatakse kujundada kesk- ja kohaliku tasandi partnerluses.

Eesti regionaalarengu suundumused, mis tingivad regionaalse juhtimise vajaduse, on järgmised: a) rahvastiku vähenemine, vananemine ja koondumine linnapiirkondadesse; b) ääremaastumine; kasvavad regionaalsed sotsiaal-majanduslikud erisused piirkondade arengus; c) inimeste majandusliku ja sotsiaalse regionaalse ebavõrdsuse kasv (nt regionaalne palgalõhe, kinnisvara väärtuse regionaalne erinevus) ning osalemisvõimaluste ebavõrdsus ühiskonnaelus; d) valdkondlike ja territoriaalsete valitsemisstruktuuride töö koordineerimatus regionaaltasandil ning kesktasandi poliitika killustatus.

Regionaalse juhtimisorgani loomine aitab:

- tervikuna edendada ja eesmärgistada riigi tasakaalustatud arengut ja regionaalset arengut;
- võtta rohkem arvesse regionaalseid arengueeldusi ja eripärasid riigi strateegilises planeerimises ning investeringute tegemisel;
- luua valdkondlike otsustusprotsesside kooskõla ning viia koordineeritult ellu eri osaliste tegevusi ja rahastamist;

Analüüsi tulemusena töötati välja regionaalse valitsemise mudelite alternatiivid. Määratleti mudeli komponendid, milleks on a) juhtimise territoriaalne mastaap ülesannete täitmiseks; b) juhtimise korralduse organisatoorne valdkondlik ühtsus; c) otsustuskogu mandaadi päritolu; d) juhtimismudeli õiguslik vorm; e) juhtimisse kaasatud osalised; f) koostöö kohustuslikkus; g) otsustuskogus otsuste vastuvõtmise mehhanism ja i) ülesannete täitmise tulubaas.

Iga nimetatud komponendi puhul sõnastati mudeli peamised alternatiivid, mida hinnati teostatavuse ja eeldatavate mõjude aspektist. Sellesse andis oma panuse 55 akadeemilist, kohaliku ja riigi kesktasandi eksperti.

Ekspert hinnangu tulemus näitas, et paljud klassikalised regionaalsed ülesanded on sellised, mida ei ole otstarbekas täita maakonna ega riigi kesktasandil, kinnitades, et regionaalsed valitsemisstruktuurid on vajalikud hoolimata sellest, et Eesti riik on territoriaalselt väike.

Regionaalse juhtimisorgani kujundamise vajadust ei vähenda ka maakonna suurusega omavalitsuste loomine. Põhjuseks on see, et maakonna suurusega kohalikud omavalitsused on paljude omavalitsusülesannete täitmiseks liiga suured ja võim elanikest kaugel; teisalt ei ole maakondlik tase paljude regionaalsete ülesannete jaoks ikkagi piisav mastaap. Säilib vajadus kohalike omavalitsuste ja riigi kesktasandi partnerluse ning ühisruumi järele suurema ulatusega territooriumil.

Töö tulemusena esitatud poliitikaettepanekud regionaalse juhtimistasandi moodustamiseks jagunevad kaheks:

- tugevdada kohalike omavalitsuste maakonnatasandi koostööd võimekuse konsolideerimise kaudu täitmaks piirkondliku ulatusega ülesandeid ning
- luua regionaalse valitsemise struktuurid, kus esitatakse kaks alternatiivset lahendust:
 - a. regionaalarengu nõukogude moodustamine, mis on väiksema ulatusega muutus, kuid lihtsmini teostatav;
 - b. regionaalse valitsemise asutuste loomine, mis kutsub esile suurema valitsemiskorraldusliku muutuse ja on seega raskemini teostatav.

Esimene alternatiividest keskendub suurema regionaalse valitsemise koordineerimise võimekuse kujundamisele ilma valitsemisasutusi ümber korraldamata. Teise alternatiivi kohaselt luuakse uued asutused, kes tegelevad regionaalse valitsemisega ja täidavad regionaalseid ülesandeid, ning see eeldab suuri struktuurseid ümberkorraldusi praeguste regionaalsete ülesannetega seotud asutuste tegevuses.

Ettepanekud:

1. tugevdada kohalike omavalitsuste maakonnatasandi koostööd maakondlike kohalike omavalitsuste liitude kaudu, muutes omavalitsusliitu kuulumise ja koostöös osalemise kohalikele omavalitsustele kohustuslikuks, kuid ühtlasi andes koostöötasandil lisäülesandeid; konsolideerida maakonnatasandi arendus- ja teenusasutused maakondlike omavalitsusliitude juhtimise alla;
2. moodustada regionaalarengu nõukogud, millel

on koordineeriv pädevus regionaalse valitsemise küsimustes ministeeriumite, riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste suhtes ning mis teevad ettepanekuid regionaalpoliitika ja valitsemisalade regionaalsete sidusküsimuste poliitikate kohta ning annavad teavet nende poliitikate kujundamiseks riiklikul ja regionaalatasandil. Selle stsenaariumi puhul luuakse regionaalsete ülesannete tugevam koordineerimisvõimekus, kuid ei muudeta regionaalsete ülesannetega asutuste struktuuri;

3. luua regionaalse valitsemise asutused, kus regionaalsete ülesannetega tegelevad avalik-õiguslikud asutused, mille ülesanded hõlmavad regionaalarengu kavandamist ja selleks vajalike meetmete rakendamist ning regionaalse mõõtmega ülesannete korraldamist ja teenuste otsustamist. Selle stsenaariumi kohaselt tekkivate regionaalse valitsemise asutustega kujundatakse ümber praeguste regionaalsete ülesannetega seotud asutuste struktuur ning konsolideeritakse regionaalse valitsemise kompetents ja ülesanded ühtse organisatsiooni ümber.

Edasine võimalik tegevuskava:

1. jätkata arutelusid, et täpsustada ettepanekuid ja tagada nende rakendusvalmidus;
2. kujundada seotud osaliste seisukohad (sh kohalike omavalitsuse ühine seisukoht) regionaalse valitsemise korraldamise valikute kohta;
3. ette valmistada maakondliku koostöö ja regionaalse valitsemise lahenduste katseprojekti rakendamine;
4. algatada regionaalse valitsemise asutuste moodustamise debatt Riigikogu 2023. aasta valimistel.